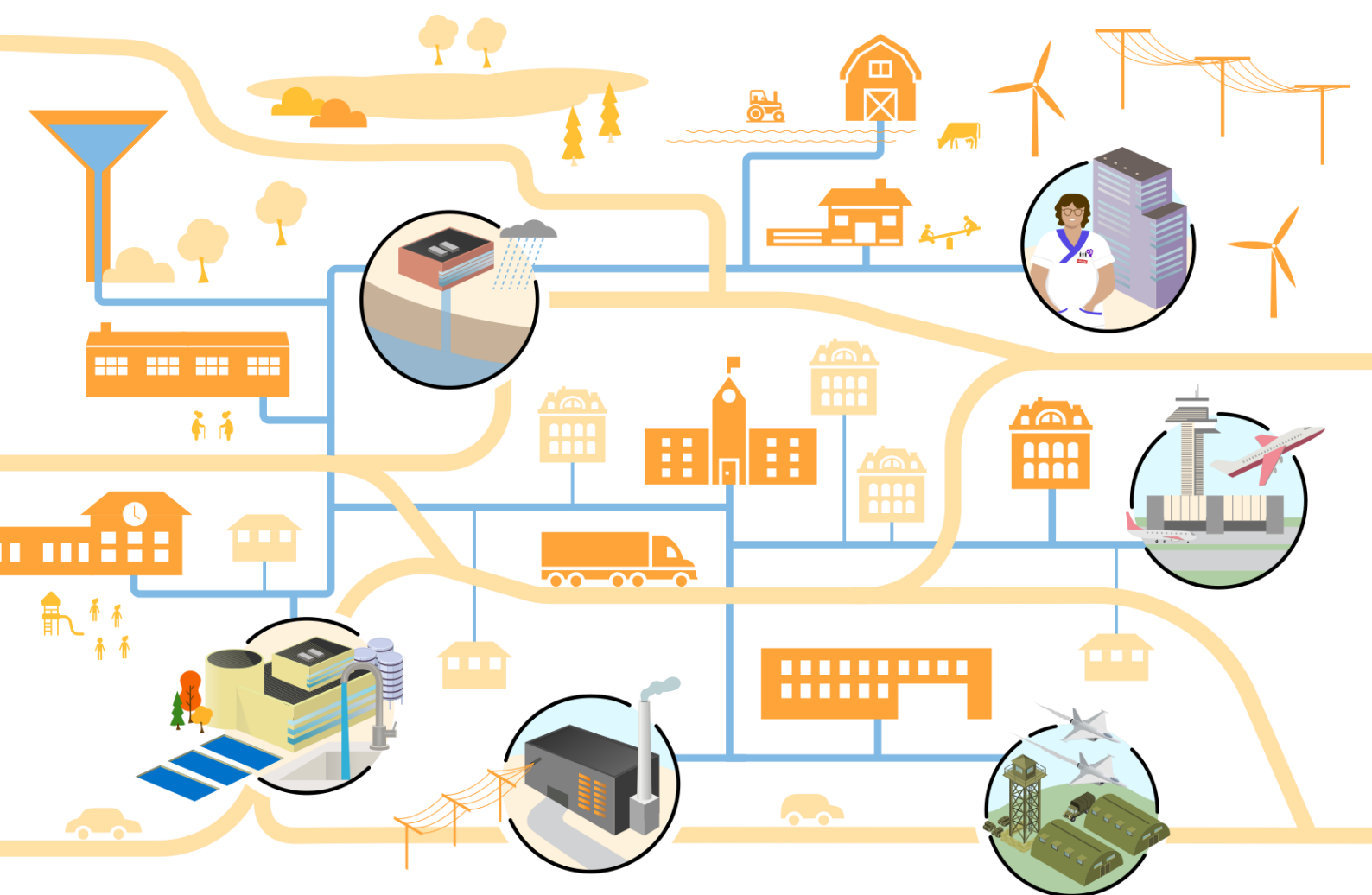

Handbok i krisberedskap och civilt försvar för dricksvatten

Modul 6. Externa aktörer och stödresurser

Denna titel kan laddas ner från: [Livsmedelsverkets publikationer](#)

Citera gärna Livsmedelsverkets texter, men glöm inte att uppge källan.

Illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovsmannens tillstånd att använda dem.

© Livsmedelsverket, 2023.

Rekommenderad citering: Livsmedelsverket, 2023. Uppsala.

Illustrationer av Matador Kommunikation AB.

Om handboken

Handboken för krisberedskap och civilt försvar inom dricksvatten vänder sig i första hand till producenter och distributörer av dricksvatten. Den syftar till att ge praktiskt stöd i arbetet med att skapa en robust och säker dricksvattenförsörjning, samt en god förmåga att hantera störningar och kriser både i fredstid och vid höjd beredskap.

Livsmedelsverket har tagit fram handboken tillsammans med representanter från dricksvattenaktörer, länsstyrelser, statliga myndigheter och branschorganisationen Svenskt Vatten.

Handboken använder begreppet **dricksvattenaktör**, vilket omfattar både **producenter** och **distributörer** av dricksvatten.

Handboken består av följande sju fristående moduler:

1. Krisberedskap och totalförsvarsplanering
2. Hotbild och planeringsförutsättningar
3. Robust dricksvattenförsörjning
4. Informationssäkerhet, personalsäkerhet och fysisk säkerhet
5. Ledning, samverkan och kriskommunikation
6. Externa aktörer och stödresurser
7. Utbildning och övning

Den här modulen, *Externa aktörer och stödresurser*, syftar till att beskriva vilka andra aktörer som dricksvattenaktörer kan samverka med ur ett krisberedskaps- och civilt försvarsperspektiv. Den innehåller även information om olika aktörers roller och ansvar, samt vilka stödresurser som finns att tillgå (exempelvis nödvattentankar, expert-rådgivning, frivilligresurser).

Modulen vänder sig till dig som i planeringsskedet vill få bättre kunskap om olika aktörer och stödresurser. Modulen är avsedd att hjälpa dig att upprätta planer och kontaktvägar innan en dricksvattenrelaterad störning eller kris inträffar.

I handboken används två fiktiva organisationer för att ge exempel på hur en dricksvattenaktör kan arbeta i praktiken med de olika frågorna:

Teknik och fastighetsförvaltningen i Grusstads kommun

Grusstad är en medelstor kommun och ingår i Bergslands län. Teknik- och fastighetsförvaltningen ansvarar för dricksvatten i kommunen samt för avlopp, mark, park och kommunens fastigheter.

Dricksvattenförsörjningen baseras på uttag av vatten från en grundvattentäkt och dricksvattnet produceras i ett större grundvattenverk. I kommunen finns även hög- och lågreservoarer samt tryckstegringsstationer. Teknik- och fastighetsförvaltningen sköter drift och underhåll av både anläggningar och ledningsnät med egen personal.

Grusstads kommun är en nationell järnvägsknutpunkt, har ett militärt regemente och ligger inom översvämningskarterat område.

Kommunala bolaget Sandköpings vatten och avfall AB

De tre mindre kommunerna Sandköping, Lerstad och Stenlunda har tillsammans bildat ett kommunalt bolag med ansvar för vatten, avlopp och avfallshantering. Sandköpings och Lerstads kommuner ligger i Bergslands län, medan Stenlunda kommun ligger i ett annat län.

Bolaget har en ytvattentäkt som huvudvattentäkt och en grundvattentäkt som reservvatten. Förutom vattenverk har kommunerna flera hög- och lågreservoarer samt tryckstegringsstationer. Kommunerna har även ett gemensamt sammanbyggt ledningsnät. Sandköpings vatten och avfall AB sköter drift och underhåll av alla anläggningar i egen regi, men har ramavtal med en driftsentreprenör som sköter drift och underhåll av ledningsnätet.

I Lerstad finns en hamn som är en nationellt viktig logistiknod.

Innehåll

Ordlista	6
Roller och ansvar vid dricksvattenhändelser.....	7
Brandskyddsföreningen.....	7
Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).....	8
Folkhälsomyndigheten	9
Försvarsmakten	9
Giftinformationscentralen.....	12
Havs- och vattenmyndigheten	12
Kommunen	13
Kustbevakningen	13
Livsmedelsverket	14
Länsstyrelsen	17
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)	18
Naturvårdsverket.....	20
Polismyndigheten	20
Regionen.....	20
Sjöfartsverket.....	21
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI).....	21
Statens geotekniska institut (SGI).....	22
Sveriges geologiska undersökning (SGU)	22
Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA)	23
Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM)	23
Säkerhetspolisen.....	24
Trafikverket.....	24
Vattenmyndigheterna	25
Samverkansnätverk	26
Nationella samordningsgruppen för dricksvatten.....	26
DVPOS.....	26
Frivilligresurser och trossamfund	27
Frivilliga försvarsorganisationer	27
Frivilliga resursgruppen (FRG)	28
Spontanfrivilliga.....	29
Trossamfund	29
Planering för nyttjande av stödresurser vid dricksvattenhändelser	30
Att tänka på i samband med stöd från VAKA	30
Frivilligresurser	31

Ordlista

CBRN/ CBRNE

CBRN är en engelsk förkortning som står för kemiska, biologiska, radiologiska och nukleära hot. Ibland förekommer även termen CBRNE där även explosiva ämnen ingår.

Nationella vattenkatastrofgruppen (VAKA)

VAKA ger stöd till kommuner och regioner som har drabbats eller kan komma att drabbas av akuta störningar inom den kommunala dricksvattenförsörjningen. VAKA leds av Livsmedelsverket.

Privat-offentlig samverkan

Inom krisberedskapen innebär privat-offentlig samverkan vanligen en frivillig överenskommelse mellan offentliga och privata aktörer. Det gemensamma arbetet syftar till att, genom samsyn och i samförstånd, identifiera och initiera åtgärder för att öka säkerheten och minska sårbarheten. Genom en sådan samverkan kan risker, information, ansvar och kostnader synliggöras. Ansvaret och kostnaderna kan därmed delas mellan aktörerna.

Tjänsteman i beredskap (TiB)

TiB är en funktion som kan nå dygnet runt, året runt och som ska initiera och samordna det inledande arbetet för att upptäcka, verifiera, larma och informera vid allvarliga kriser. *Förordning om statliga myndigheters beredskap (2022:524)* anger att vissa myndigheter ska enligt ett särskilt regeringsbeslut ha en tjänsteman i beredskap.

Roller och ansvar vid dricksvattenhändelser

Det finns många olika aktörer som har ansvar för någon del inom dricksvattenområdet i samband med störningar eller kriser. Som dricksvattenaktör är det viktigt att i ett förberedande skede tänka igenom vilka aktörer som kan bli aktuella att samverka med i samband med dricksvattenstörningar och -kriser:

- Vilka aktörer kan vi behöva samverka med i samband med en dricksvattenrelaterad störning eller kris?
- Vilka roller och ansvar har dessa aktörer?
- Vilka förväntningar har de på oss och vilka förväntningar kan vi ställa på dem?
- Har de några stödresurser som vi kan nyttja?
- Har vi etablerade kontaktvägar till dessa aktörer?

Beredskapsmyndigheterna (se modul 1, *Krisberedskap och totalförsvarsplanering* för en förklaring) har en Tjänsteman i beredskap (TiB) som finns tillgänglig dygnet runt. I de flesta fall kan TiB nås via SOS Alarm. Nedan ges exempel på myndigheter och organisationer som kan vara bra att känna till och ha en etablerad kontaktväg till. Aktörer kan ha olika roller och ansvar före, under och efter en kris. Rollerna och ansvaret kan även skilja sig mellan fredstida händelser och höjd beredskap.

Brandskyddsföreningen

Brandskyddsföreningen är en allmännyttig ideell förening som arbetar för ett brandsäkert och hållbart Sverige. Brandskyddsföreningen bidrar till framtidens brandsäkerhet genom opinionsarbete, framtagande av normer och regelverk, genom utbildnings- och förlagsverksamhet, besiktningsverksamhet och konceptet Heta Arbeten®. Brandskyddsföreningen har publikationer och utbildningar som kan användas i verksamhetens förebyggande brandskyddsarbete.

En del av Brandskyddsföreningens uppdrag är restvärdesräddning, som syftar till att minska samhällets konsekvenser och skadekostnader efter olyckor. Restvärdesräddning kan minimera sekundärkonsekvenserna och bidra till en hållbar skadehantering genom snabba, relevanta och kostnadseffektiva åtgärder efter olyckor. Restvärdesräddning arbetar med brand-, vatten-, miljö-, trafik-, och godsskador samt naturrelaterade skador på uppdrag av sakkörsäkringsbranschen, myndigheter och företag. Restvärdesräddningen påbörjas samtidigt med räddningstjänstens räddningsinsats, eller i direkt

anslutning till insatsen. Räddningstjänsten utför enligt avtal det mest akuta restvärdearbetet och vid större skador tar en restvärdeledare över arbetet.

Inom miljörestvärdesräddning arbetar tio specialistutbildade miljörestvärdeledare i god samverkan med kravställande myndigheter, påverkade och avhjälpande aktörer för att miljöolyckan hanteras snabbt och effektivt och konsekvensen ska bli så liten som möjligt. För dricksvattenaktören kan det handla om åtgärder efter en olycka i, eller i anslutning till vattentäkt. Miljörestvärdeledarna är spridda över landet och kan åka till skadeplats, men även agera på distans med ögon och öron från en lokal restvärdeledare eller exempelvis räddningstjänst. Totalt finns det knappt hundra restvärdeledarna i hela landet och de finns i alla län.

www.brandskyddsforeningen.se

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI)

Avdelningen CBRN-skydd och säkerhet vid FOI är svensk expertmyndighet för skydd mot CBRN-ämnen, det vill säga ämnen som kan användas som biologiska, kemiska, radioaktiva och nukleära stridsmedel. Dessa ämnen kan användas i vapensystem men anses även vara sannolika att användas i terroryfte. FOI CBRN har kvalitetssäkrade analyslaboratorier som kan bistå med analyser av dessa CBRN-ämnen. Vidare har FOI en bred tvärvetenskaplig kompetens inom bland annat analytisk och organisk kemi, mikrobiologi, toxikologi, joniserande strålning samt spridningsberäkningar. Dessutom har FOI kapacitet att analysera ett stort antal toxiska industrikemikalier, bekämpningsmedel och andra miljögifter.

Dricksvattenaktörer som behöver stöd inom nedanstående områden kan komma i kontakt med FOI via VAKA eller via Livsmedelsverkets Tjänsteman i beredskap (TiB):

- analysförmåga CBRN
- riskvärdering CBRN
- analysförmåga ”det okända provet”
- typning av bakterier
- fältutrustning, transportbehållare
- behov av nya anpassade analyser.

FOI har avtal för stöd till Försvarmakten, Polisen och Strålsäkerhetsmyndigheten. FOI har TiB som kan nås via SOS Alarm.

www.foi.se

Folkhälsomyndigheten

Folkhälsomyndigheten har ett nationellt ansvar för folkhälsofrågor. Myndighetens uppgift är att främja en god och jämlik hälsa, förebygga sjukdomar och skador samt verka för ett effektivt smittskydd och skydda befolkningen från olika former av hälsohot. Myndigheten ansvarar för tillsynsvägledning till kommunernas miljö- och hälsoskyddsnämnder samt länsstyrelsen när det gäller miljöbalkens regler om hälsoskydd för inomhusmiljö, hygien och objektburen smitta.

Myndigheten har laboratorium som typar isolat från patientprover och vattenprover vid smittspårning av legionella. Även andra smittämnen kan typas. Myndigheten har en Tjänsteman i beredskap (TiB) och Klinisk mikrobiolog i beredskap som går att nå dygnet runt via telefon.

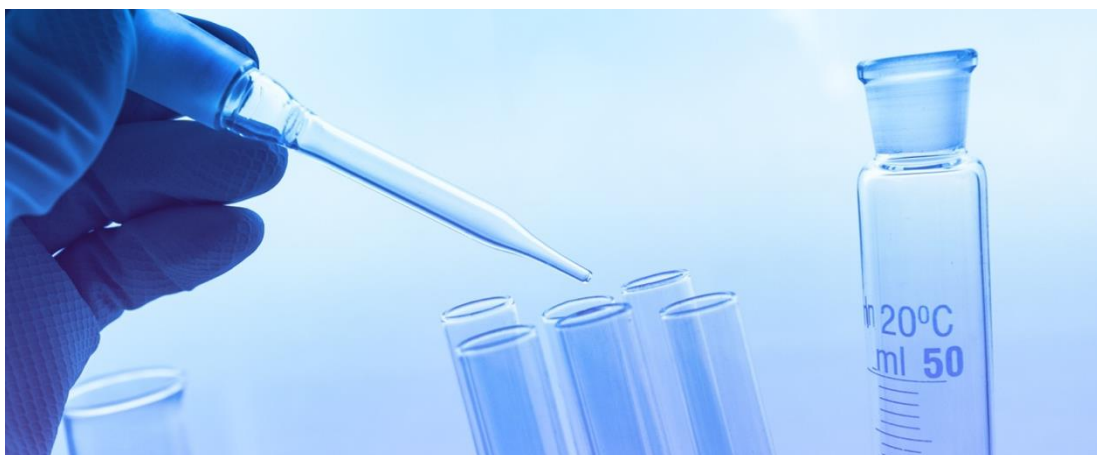
Folkhälsomyndigheten är huvudman för Hälsoläge/1177, vilket är en tjänst som ger en unik förmåga att jämföra inrapporterade symtommodeller mellan olika geografiska områden. Genom tjänsten ges därmed möjlighet att spåra föroreningens uppkomst eller spridning.

Folkhälsomyndigheten kan bistå aktörer i samband med större utbrott av vattenburen smitta med råd och riskvärdering kring:

- orsakande mikroorganismer
- typ av symptom, smittämne, inkubationstider
- analys av patientprover
- typning av isolat från patientprover och vattenprover
- utformning av enkäter vid utbrottsutredning.

VAKA eller Livsmedelsverket kan bistå med kontaktvägar.

www.folkhalsomyndigheten.se

Försvarsmakten

Försvarsmaktens uppgifter är att

- upprätthålla och utveckla ett militärt försvar som ytterst kan möta ett väpnat angrepp
- försvara Sverige och främja svensk säkerhet
- upptäcka och avvisa kränkningar av det svenska territoriet
- värna Sveriges suveräna rättigheter och svenska intressen samt kunna förebygga och hantera konflikter och krig såväl nationellt som internationellt
- med sin befintliga förmåga och resurser kunna lämna stöd till civil verksamhet.

Sveriges markterritorium är indelat i fem militärregioner: Nord, Mitt, Väst, Syd samt Gotland. Varje militärregion har en stab som har till uppgift att leda territoriellt försvar och civil-militär samverkan. De regionala staberna har en stödjande roll till samhället i så väl fredstid som vid händelse av kris, höjd beredskap eller krig. Militärregionchefer har ett territoriellt ansvar som även omfattar regional civil-militär samverkan och samordning av egna militära resurser med samhällets övriga resurser i regionen. Syftet är bland annat att skydda viktig infrastruktur, befolkning samt att möjliggöra samhällsvitala funktioners fortsatta drift.

Chef för militärregion leder militär verksamhet som till exempel

- regional underrättelse- och säkerhetstjänst
- skydd och bevakning av Försvarsmaktens skyddsvärden inom militärregion
- regional och lokal totalförsvarssamverkan inkluderande samordning av planer för civilt stöd
- insatser med grundtilldelade förband som hemvärn samt är beredd att leda även andra förband
- militär insats för stöd till samhället.

Militärregionerna samverkar regelbundet med civila aktörer. Vanligt förekommande är samverkan men de länsstyrelser som finns i regionen, polisregioner och Säkerhetspolisens motsvarande regionala organisation, Trafikverkets regioner och regionerna (de tidigare landstingen).

Vid extraordinär händelse ska samtliga av Försvarsmaktens förband och enheter vara beredda att avdela resurser som stöd till civil verksamhet. Försvarsmakten tillämpar normalt sett inte någon särskild beredskap för stöd till civil verksamhet vid extraordinär händelse. Enligt 6 kap. 7 § *lagen om skydd mot olyckor* (2003:778), LSO, är Försvarsmakten skyldig att med personal och egendom delta i en räddningsinsats på anmodan av räddningsledaren. Skyldigheten föreligger dock endast om myndigheten har lämpliga resurser och att ett deltagande inte allvarligt hindrar dess ordinarie verksamhet.

Försvarmakten är skyldig att ta ut avgift för annat stöd än enligt LSO, det vill säga stöd enligt stödförordningen¹. För statliga myndigheter tar Försvarmakten i regel ut en avgift motsvarande Försvarmaktens merkostnader. För övriga aktörer gäller full kostnadstäckning. Vid stöd enligt LSO utgår ingen ersättning till Försvarmakten. Försvarmaktens förmåga att lösa beredskapsuppgifter får inte allvarligt hindras vid genomförandet av stödinsatser till civil verksamhet.

Dricksvattenaktören kan, via länsstyrelsen, lämna in en hemställan till Försvarmakten gällande stöd. Om det föreligger akuta behov i samband med en räddningsinsats ska begäran om stöd gå via räddningsledaren. Vid behov av stöd enligt LSO kan dricksvattenaktören via räddningsledaren vända sig till respektive militärregion. Exempel på stödområden där Försvarmakten har kvalificerade resurser inom: ledningsförmåga, transportförmåga samt mobilt analyslaboratorium.

Vid behov av stöd enligt stödförordningen, lämnas en skriftlig stödbegäran till aktuell militärregion. I normalfallet ska en sådan begäran lämnas via Länsstyrelsen. Försvarmaktens möjlighet att stödja civila aktörer är starkt begränsad vid höjd beredskap.

Försvarmakten är beroende av en fungerande dricksvattenförsörjning till den egna verksamheten, exempelvis de fasta garnisonerna. Dessa objekt är att betrakta som en samhällsviktig verksamhet, i synnerhet under höjd beredskap. Även Försvarmakten kan komma att behöva stöd från civila myndigheter eller andra aktörer för försörjning med nödvatten, både till fasta garnisoner och fältförband.

En annan del av Försvarmaktens verksamhet som kan utgöra stöd för dricksvattenaktörer är Totalförsvarets skyddscentrum, SkyddC. Det är Försvarmaktens kunskapscentrum för skydd mot strålning, smitta och gift, så kallade CBRN-händelser. VAKA eller Livsmedelsverket kan bistå med kontaktvägar till SkyddC.

www.forsvarmakten.se

¹ *Förordning om Försvarmaktens stöd till civil verksamhet* (2002:375)

Giftinformationscentralen

Giftinformationscentralen är en statlig nationell rådgivningsverksamhet beträffande förgiftningstillbud. Huvuduppgiften är att informera om risker och symtom vid olika typer av akut förgiftning, samt ge råd om lämplig behandling. Giftinformationscentralen kan bistå dricksvattenaktörer vid akuta förgiftningsfall, till exempel vid inandning av klor eller exponering för lut och syra.

www.giftinformation.se

Havs- och vattenmyndigheten

Havs- och vattenmyndighetens grundläggande uppdrag omfattar bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag, hav och fiskresurser. Myndigheten är ett stöd för länsstyrelser och kommuner när de ska besluta om vattenskyddsområden och för de aktörer som ska utföra det praktiska arbetet. Havs- och vattenmyndigheten ansvarar också för att peka ut områden av riksintresse för anläggningar för vattenförsörjning. För dricksvattenaktören kan även Havs- och vattenmyndigheten bistå med kompetens vid sökandet av nya vattentäkter.

www.havochvatten.se

Kommunen

Kommunen har följande ansvar kopplat till att hantera dricksvattenstörningar och -kriser:

- Kommunen arbetar med beredskaps- och säkerhetsfrågor och ska vid en extraordinär händelse verka för att de krishanteringsåtgärder som vidtas av olika aktörer samordnas och att informationen till allmänheten under sådana förhållanden samordnas (se modul 1, *Krisberedskap och totalförsvarsplanering* för mer information). Den kommunala säkerhets- och beredskapsfunktionen är en viktig samverkanspart för dricksvattenaktören, såväl vid en pågående dricksvattenhändelse som i det krisförberedande arbetet.
- Kommunen är lokal kontrollmyndighet och tillsynsansvarig för dricksvattenproducenten (organiseras ofta under kommunens förvaltning för miljö- och hälsoskyddsfrågor).
- Den kommunala räddningstjänsten är en viktig samverkanspart för dricksvattenaktörer i flera olika sammanhang:
 - Om utsläpp sker i vatten inom kommunalt ansvarsområde, till exempel vattendrag, kanaler eller i hamnar, ansvarar kommunal räddningstjänst för miljöräddningen.
 - Vid brandbekämpning i eller i närheten av dricksvattentäkt.
 - En dricksvattenhändelse kan klassas som räddningsinsats vid olyckor och överhängande fara för olyckor. Räddningsinsatsen syftar då till att hindra och begränsa skador på människor, egendom eller miljön och endast om det är motiverat med hänsyn till behovet av ett snabbt ingripande, det hotade intressets vikt, kostnaderna för insatsen och omständigheterna i övrigt.²
 - Räddningstjänsten har själva behov av brandvatten, vilket kan kräva en dialog i händelse av en situation där vatten inte finns att tillgå i brandpostnätet.

Kustbevakningen

Kustbevakningen bedriver sjöövervakning och utför räddningstjänst i statliga vatten, det vill säga till havs eller i Väner, Vättern och Mälaren. Kustbevakningen ansvarar också för miljöräddningstjänst till sjöss i syfte att begränsa konsekvenserna av olyckor och utsläpp. När ett utsläpp av exempelvis olja sker i statligt vatten ansvarar

² 1 kap. 2 § *Lag om skydd mot olyckor* (2003:778), LSO.

Kustbevakningen för att ta upp och ta hand om oljan enligt samma principer som kommunal räddningstjänst.

Kustbevakningen har utrustning för sanering och upptagning av föroreningar på vattenyta och strandkant. De har depåer på flera platser i landet med

- länsar, sjösläp, miljösläp
- upptagare
- strandbekämpare
- mindre flyttbara båtar.

Kustbevakningen har också sjöflyg utrustade för att kunna se föroreningar på vattenytor och för att koordinera insatser. Myndigheten har en Tjänsteman i beredskap (TiB).

www.kustbevakningen.se

Livsmedelsverket

Livsmedelsverket leder och samordnar kontrollen av dricksvatten och utarbetar regler inom dricksvattenområdet. Livsmedelsverket är sektorsansvarig myndighet för livsmedelsförsörjning och dricksvatten. Myndigheten ansvarar för nationell samordning av dricksvattenfrågor, särskilt när det gäller anpassningar till klimatförändringar, samt kris- och beredskapsplanering för dricksvattenförsörjningen.

Livsmedelsverket är tillsynsmyndighet avseende informationssäkerhet för tjänsteleverantörer inom leverans och distribution av dricksvatten enligt NIS-lagstiftningen.³ Livsmedelsverket ansvarar även för den offentliga kontrollen av dricksvatten på vissa av de livsmedelsanläggningar som har egen dricksvattenförsörjning och där Livsmedelsverket ansvarar för den offentliga kontrollen av livsmedelproduktionen. Myndigheten har även kapacitet för analys av det okända provet, samt kan bistå med toxikologstöd.

Livsmedelsverket har egna laboratorier som kan analysera ett stort antal kemiska ämnen och algtoxiner. När det gäller algtoxiner kan Livsmedelsverket både analysera och tillhandahålla snabbtest för att på plats få snabb indikation på pågående algblomningar. Myndigheten har också kapacitet att analysera mikrobiologiska agens som exempelvis

³ NIS-lagstiftningen ställer krav på säkerhet i nätverk och informationssystem. Reglerna omfattar leverantörer av samhällsviktiga tjänster och vissa digitala tjänster. Dessa leverantörer kan finnas i både privat och offentlig sektor.

Cryptosporidium, Giardia och norovirus. För analys av ett okänt ämne underlättas om det finns ett referensprov att jämföra med.

Livsmedelsverkets analysförmåga nås via VAKA (se nedan) eller Livsmedelsverkets TiB.

Livsmedelsverket leder VAKA som ger stöd till kommuner och regioner som har drabbats eller kan komma att drabbas av akuta störningar inom den kommunala dricksvattenförsörjningen. VAKA-gruppen består av personer inom flera olika kompetensområden och finns fördelade över hela landet och kan ge stöd direkt på distans eller på plats vid dricksvattenstörningar. VAKA ger kostnadsfritt expertstöd och råd inom en rad olika områden:

- geohydrologisk information – hela Sverige
- expertstöd och rådgivning vid olycka vid vattentäkt
- stöd i problemlösning och problemlösning
- expertstöd om kemiska och mikrobiologiska ämnen
- rådgivning om analyser och provtagning
- kontaktvägar till olika laboratorier (statliga och privata) och information om vem som kan vad
- stöd inför kontakt med andra aktörer
- hjälp att hitta resurser via VAKA:s kontaktnät
- stöd vid krisledningsarbete
- kommunikationsrådgivning.

Genom VAKA kan kommunen eller dricksvattenaktören låna utrustning för nödvattenförsörjning. Den nationella utrustningen finns på flera platser i landet och består av 1 m³ nödvattentankar som förvaras i containrar och större 10 m³ nödvattentankar med inbyggd tryckstegringspump, se figur 1 och 2. Nödvattenutrustningen är anpassad både för vinter- och sommarförhållanden och levereras med all kringutrustning som behövs.

Figur 1. VAKA:s 1 m³ nödvattentankar med tillhörande utrustning lagras i containrar byggda på lastväxlarflak.

Figur 2. VAKA:s 10 m³ nödvattentankar är byggda på lastväxlarflak och försedda med tryckstegringspump, elverk och internt rengöringsystem.

VAKA nås dygnet runt via SOS Alarm på telefon 020-30 20 30. Mer information om VAKA och den nationella nödvattenutrustningen finns i publikationerna *Information om VAKA*⁴ och *Nationellt lager för nödvattenmateriel*⁵.

www.livsmedelsverket.se

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen arbetar med vattenförvaltning, miljöövervakning, vattenskyddsområden, skyddsobjekt, regional vattenförsörjningsplan samt uppdrag för att stödja kommunernas förmåga att upprätthålla dricksvattenförsörjningen under höjd beredskap. De arbetar även med beredskapsfrågor och har ett ansvar att, vid större störningar och kriser i samhället, verka för att samverkan sker mellan länets involverade aktörer. Förutom att bistå med samordning vid kriser, kan länsstyrelsen även lämna begäran om stöd av förstärkningsresurser från MSB och Försvarsmakten.

Länsstyrelsen ansvarar även för statlig räddningstjänst vid kärnteknisk olycka.⁶ De kan också överta ansvaret för kommunal räddningstjänst vid omfattande räddningsinsatser när en eller flera drabbade kommuner inte själva har förmåga att utföra räddningsinsatsen.⁷

Länsstyrelsen är även tillsynsmyndighet för kommuner med avseende på säkerhets-skyddslagen. Detta inkluderar även kommunala bolag och kommunalförbund. Det är länsstyrelserna i Norrbotten, Skåne, Stockholm och Västra Götalands län som har detta uppdrag, se 8 kap. 1 § *Säkerhets-skyddsförordningen* (2021:955).

www.lansstyrelsen.se

⁴ Livsmedelsverket (2022). *VAKA – Nationell vattenkatastrofgrupp*. Hämtad 2022-12-22.

⁵ Livsmedelsverket (2021). *Nationellt lager för nödvattenmateriel*.

⁶ 4 kap. 15 § *Förordning om skydd mot olyckor* (2003:789).

⁷ MSBFS 2021:4 *Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps föreskrifter och allmänna råd om ledning av kommunal räddningstjänst*.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

MSB har ansvar för att stödja samhällets beredskap för olyckor, kriser och civilt försvar. Som en del i sitt uppdrag har MSB förstärkningsresurser inom bland annat översvämning, strandnära oljeutsläpp och CBRNE. Målet är att kommunerna själva ska ha beredskap för att hantera de olyckor som sker. Vid olyckor som kommunens räddningstjänst inte kan klara själva förväntas de i första hand samverka med andra aktörer i sitt län och närområde. MSB:s förstärkningsresurser är tänkta att användas först när de kommunala och regionala resurserna är uttömda.⁸

För översvämningssituationer har MSB resurser i form av

- översvänningsbarriärer
- högkapacitetspumpar
- sandfyllningsmaskiner
- sandsäckar.

⁸ MSB (2020). *MSB:s förstärkningsresurser – ett stöd när de regionala resurserna inte räcker till.*

Vid strandnära oljeutsläpp kan MSB stödja med materiel för strandsanering:

- länsor för styrning och inneslutning av olja
- strandskyddsdukar
- pumpar och skimrar för upptagning av olja
- båtar och terrängfordon
- personlig skyddsutrustning
- utrustning för sanering av stränder
- avfallscontainrar och storsäckar för mellanlagring av olja.

Inom CBRNE består MSB:s resurser av

- kemenheter
- expertstöd genom Företagens kemberedskap
- saneringsenheter
- indikeringsenheter.

MSB har även en förstärkningsresurs för stöd till Samverkan och ledning, FSOL. Den består av personer med bred erfarenhet och kunskap inom krishantering och syftar till att förstärka aktörens ledningsförmåga.

En dricksvattenaktör som behöver stödresurser inom CBRNE kan kontakta SOS Alarm för vidarekoppling till insatsledning på respektive räddningstjänst. Kostnaderna debiteras den organisation som lämnar en begäran. Förfrågningar om övriga förstärkningsresurser ska göras via Tjänsteman i beredskap på MSB. Förfrågan bör samordnas och göras av länsstyrelsen.

MSB stödjer även kommuner och länsstyrelser i deras arbete med att identifiera risker för översvämningar och bistår med kartunderlag över områden med översvämningsrisk vid höga flöden i vattendrag och sjöar. MSB har pekat ut 25 områden utmed vattendrag och sjöar som har hög översvämningsrisk.

MSB samordnar även samhällets informationssäkerhet och tar emot it-incidentrapporter enligt NIS-lagstiftningen. Incidentrapporteringen hanteras av MSB:s funktion CERT-SE som står för Computer Emergency Response Team.⁹ CERT-SE har till uppgift att stötta samhället med att hantera och förebygga it-incidenter, och riktar sig till såväl offentlig sektor som privata företag och organisationer.

www.msb.se

⁹ CERT-SE:s webbplats www.cert.se.

Naturvårdsverket

Naturvårdsverket är ansvarig miljömyndighet för avloppsreningsverk, samt ansvarig miljömyndighet för miljöbalksvägledning kopplat till markavvattning samt våtmarken i den terrestra miljön. Precis som Havs- och vattenmyndigheten och Vattenmyndigheterna kan Naturvårdsverket vara ett stöd vid sökandet av ny vattentäkt.

www.naturvardsverket.se

Polismyndigheten

Polisen ska alltid kontaktas vid misstanke om brott eller vid bekräftade brott. Det gäller oberoende om brottet upptäckts i efterhand, om brottet är pågående eller om det finns anledning att misstänka planerade brott mot verksamheten. Polisen kan även utgöra en kontaktväg till Säkerhetspolisen.

Polisen har genom Nationellt forensiskt centrum (NFC) även förmåga att genomföra provtagning och analyser, främst inom brottsutredningar. NFC kan identifiera ett stort antal droger, gifter, alkoholer, oljor och fetter. På Polisens webbplats finns en lista på alla forensiska undersökningar som kan beställas hos NFC.¹⁰

Kontaktväg till NFC är via polisen.

www.polisen.se

Regionen

Det regionala smittskyddet är en viktig samverkanspart i samband med en inträffad dricksvattenhändelse med bekräftad eller misstänkt mikrobiologisk smitta. Det regionala smittskyddet har direktkontakt med hälso- och sjukvården i regionen, mikrobiologiskt laboratorium samt 1177 som har information om eventuella sjukdomsutbrott i realtid. Regionen är även en viktig samverkansaktör inom ramen för det förberedande krisberedskapsarbetet, både när det gäller nödvattenplanering och i dialogen om känsliga abonnenter. Det förberedande krisberedskapsarbetet bör ske i dialog med såväl regionala smittskyddet som med den kommunala säkerhetsamordnaren.

¹⁰ Polisen (2022). [Beställningskoder forensiska undersökningar](#). Hämtad 2022-12-22.

Sjöfartsverket

Sjöfartsverket är ansvarig myndighet för statlig sjö- och flygräddningstjänst och ansvarar för insatser när någon är eller befaras vara i sjönöd, samt för sjuktransporter från fartyg. Ansvaret gäller svenskt sjöterritorium samt Vänern, Vättern och Mälaren, exklusive hamnområden. Insatserna leds av räddningsledare på Sjö- och flygräddningscentralen, JRCC (Joint Rescue Co-ordination Centre) i Göteborg. De utförs oftast i samverkan med Sjöräddningssällskapet, Polisen, Kustbevakningen och Sjöfartsverkets egna räddningshelikoptrar och båtar.

Dricksvattenaktörer har normalt sett inte så stort behov av kontaktytor mot Sjöfartsverket i krisberedskapshänseende. Men de dricksvattenaktörer som har sjöledningar i farleder bör ha upprättade kontaktvägar för att säkerställa att bli informerade vid händelser som sker i närheten, exempelvis vid grundstötningar.

www.sjofartsverket.se

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI)

SMHI förvaltar och utvecklar information om väder, vatten och klimat som ger samhällets funktioner, näringsliv och allmänhet kunskap och kvalificerat beslutsunderlag. SMHI har en viktig roll i krisberedskapen genom att ta fram beslutsunderlag kopplat till väder, vatten och klimat. Underlagen behövs både före, under och efter samhällsstörningar.

SMHI:s prognos- och varningstjänst har en rad funktioner i ständig beredskap i syfte att kunna leverera beslutsunderlag vid behov:

- Tjänsteman i beredskap, tillgänglig via SOS Alarm.
- Vakthavande meteorolog ansvarar dygnet runt för SMHI:s prognosunderlag och varnar för ett flertal parametrar vid behov, till exempel nederbörd, inklusive skyfallsliknande regn.
- Vakthavande hydrolog vid SMHI är uppdaterad på det hydrologiska läget i Sverige och varnar vid behov för höga flöden i vattendrag samt för översvämning längs sjöar och vattendrag. I samverkan med SGU utfärdar SMHI också meddelande för risk för vattenbrist.

Prognos- och varningsunderlag finns tillgängliga på smhi.se, via SMHI:s app samt via WIS¹¹. De olika vakthavandefunktionerna finns även tillgängliga för konsultation.

SMHI har även en stor mängd hydrologiska data tillgängliga via deras webb.

Statens geotekniska institut (SGI)

SGI har funktionen Tjänsteman i beredskap (TiB) som ska initiera och samordna myndighetens arbete vid akuta händelser som gäller ras och skred. Vid akuta ärenden bistår SGI räddningstjänsten, andra kommunala instanser och statliga myndigheter med expertkunskap för att undanröja hot och minska skadeverkningar.

SGI har möjlighet att bistå dricksvattenaktörer med riskvärderingar kopplade till ras och skred. En lämplig kontaktväg kan vara via VAKA eller Livsmedelsverket. Men SGI har även en TiB-funktion som nås via SOS Alarm och finns tillgänglig för den kommunala räddningstjänsten dygnet runt, alla dagar i veckan.

www.sgi.se

Sveriges geologiska undersökning (SGU)

SGU är myndigheten för frågor om berg, jord och grundvatten i Sverige och har till uppgift att tillhandahålla geologisk information. SGU:s information om grundvatten utgör ett viktigt underlag i planeringen av samhällets vattenförsörjning. Bland tillgängliga öppna data finns bland annat information om grundvattenmagasin, brunnar, grundvattenkvalitet, uppmätta och beräknade grundvattennivåer samt prognoser för hur grundvattensituationen kommer att utvecklas de närmaste månaderna. SGU samarbetar även med SMHI för att skicka ut varningar och meddelanden till allmänheten i samband med risk för låga grundvattennivåer.

SGU kan bistå dricksvattenaktörer i de flesta frågor som rör grundvatten – när det gäller generella grundvattennivåer, i sökandet efter nya grundvattentäkter, vid rådgivning och riskvärdering i samband med händelser och provtagning. På SGU finns även vattentäktsarkivet med grundläggande information om allmänna anläggningar och större enskilda anläggningar för dricksvattenförsörjning.

www.sgu.se

¹¹ Webbaserat informationssystem, WIS, är en portal för Sveriges krisberedskap där aktörer delar information före, under och efter samhällsstörningar. [WIS \(msb.se\)](http://www.msb.se)

Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA)

SVA är en expertmyndighet med beredskapsuppdrag som arbetar för att främja djurs och människors hälsa, svensk djurhållning och miljö. SVA har tillsammans med Livsmedelsverket särskild kompetens om mykotoxiner och kan bistå dricksvattenaktörer med den typen av analyser.

www.sva.se

Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM)

SSM har ett samlat ansvar inom områdena strålskydd, kärnsäkerhet och nukleär ickespridning. Vid en kärnteknisk olycka tar SSM fram prognoser och nedfallskartor som Livsmedelsverket använder för riskvärdering av dricksvatten. SSM kan också bistå Livsmedelsverket med strålskyddsbedömningar och råd om strålningsmätningar.

SSM har ett eget laboratorium med förmåga att analysera för dricksvatten kritiska radioaktiva ämnen. Myndigheten har även upphandlat flera beredskapslaboratorier som förstärkning. I händelse av en kärnteknisk olycka är det SSM som prioriterar analyserna vid beredskapslaboratorierna som ska hantera många olika typer av prover. Vid akuta händelser kan en lämplig kontaktväg vara via länsstyrelsen eller Livsmedelsverket. För lokala kärntekniska händelser kan även VAKA vara en ingång.

www.ssm.se

Säkerhetspolisen

Säkerhetspolisen förebygger och avslöjar brott mot Sveriges säkerhet, bekämpar terrorism och skyddar den centrala statsledningen. Säkerhetspolisen är också samordnande tillsynsmyndighet enligt säkerhetsskyddsförordningen och ansvarar för tillsyn av säkerhetsskyddet för ett antal utpekade verksamhetsutövare. Inom ramen för säkerhetsprövning ansvarar Säkerhetspolisen för registerkontroll efter ansökan från verksamhetsutövare som beslutar om placering i säkerhetsklass.

Verksamhetsutövare som bedriver säkerhetskänslig verksamhet ska enligt säkerhetsskyddsförordningen skyndsamt anmäla säkerhetshotande händelser och verksamhet till Säkerhetspolisen. Mer information om hur anmälningar ska göras finns på Säkerhetspolisens webbplats.

www.sakerhetspolisen.se

Trafikverket

Trafikverket ansvarar för vattenskyddet vid de statliga vägarna och järnvägarna. Myndigheten är därför en viktig aktör vid exempelvis en trafikolycka på statlig väg, till exempel inom ett vattenskyddsområde. Myndigheten har egna geohydrologiska underlag och gör riskanalyser avseende vattenskydd kring de statliga vägarna och järnvägarna. Trafikverket ska alltid kontaktas och tillstånd krävs innan grävning får ske i anslutning till statliga vägar, järnvägar och vid tillhörande anläggningar, exempelvis teknikhus.

Trafikverket kontaktas via deras TiB.

www.trafikverket.se

Vattenmyndigheterna

Länsstyrelserna i Kalmar, Västmanland, Västernorrland, Västra Götaland och Norrbottens län utgör tillsammans *vattenmyndigheterna*. De har till uppdrag att genomföra EU:s vattendirektiv. Vattenmyndigheterna beslutar om miljökvalitetsnormer för yt- och grundvatten och ansvarar för informationen i VISS (Vatteninformationssystem Sverige).

Som underlag för beslut om miljökvalitetsnormer och åtgärdsprogram samlar vattenmyndigheterna in och sammanställer stora mängder data och information om tillståndet i vattenmiljön och olika typer av påverkanskällor och deras påverkan på vattnets status. Detta inbegriper bland annat påverkan på vatten som används för allmän dricksvattenförsörjning och olika vattenuttags påverkan på vattenkvaliteten. På samma sätt som Havs- och vattenmyndigheten, kan vattenmyndigheterna vara ett stöd vid sökande av nya vattentäkter.

www.vattenmyndigheterna.se

Samverkansnätverk

Livsmedelsverket leder två nätverk på nationell nivå för samverkan kring dricksvattenfrågor:

- Nationella samordningsgruppen för dricksvatten
- Privat-offentlig samverkan inom dricksvattensektorn (DVPOS).

Nationella samordningsgruppen för dricksvatten

I Nationella samordningsgruppen för dricksvatten ingår Havs- och vattenmyndigheten, Boverket, Folkhälsomyndigheten, Sveriges geologiska undersökning (SGU), Kemikalieinspektionen, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI), Trafikverket, en representant för Länsstyrelserna, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Svenskt Vatten, en representant för Vattenmyndigheterna och två representanter för kommunerna.¹²

Gruppen ska verka för en trygg och säker dricksvattenförsörjning och ge stöd i dricksvattenfrågor. De ska även ge regeringen en aktuell lägesbild och informera om de behov som finns för att säkra dricksvattenförsörjningen nationellt. Under Nationella samordningsgruppen för dricksvatten finns tre ordinarie arbetsgrupper: vattenförsörjningsgruppen, dricksvattenkvalitetsgruppen och gruppen för civilt försvar och krisberedskap. Arbetsgrupperna tar fram underlag och analyser inför beslut i samordningsgruppen och kan även driva relevanta projekt.

DVPOS

Livsmedelsverket leder en privat-offentlig samverkansgrupp inom dricksvattensektorn som kallas DVPOS. I samverkansgruppen ingår Livsmedelsverket, Naturvårdsverket, branschorganisationen Svenskt Vatten, branschorganisationen Vattenindustrin och ett antal företag som levererar produkter till landets dricksvattenaktörer. Syftet med samverkansgruppen är att stärka dricksvattensektorns krisberedskap och hantera de störningar som uppkommer. Gruppen hanterar även frågor som har att göra med att bygga upp det civila försvaret.

¹² Livsmedelsverket (2022). *Nationella samordningsgruppen för dricksvatten*. Hämtad 2022-12-22.

Frivilligresurser och trossamfund

Det finns både organiserade frivilliga och icke organiserade frivilliga, eller spontanfrivilliga som de också kallas. Organiserade frivilliga kan vara ideella organisationer eller grupper som har samlats genom exempelvis sociala medier. En dricksvattenaktör kan använda utbildade frivilliga vid en inträffad händelse för att öka uthålligheten och tillföra specialistkompetens i sin kris- och krigsorganisation.

Frivilliga försvarsorganisationer

Det finns 18 frivilliga försvarsorganisationer (se figur 3). De finns på lokal nivå i hela landet och finansieras i huvudsak av statliga medel genom MSB och Försvarsmakten. Verksamheten regleras i en särskild förordning.¹³

Frivilliga försvarsorganisationer kan bidra med utbildad frivillig personalförstärkning till bland annat kommuner. Deras kompetensområden finns bland annat inom transport och logistik, drivmedel, elförsörjning, tele- och radiokommunikation samt stabsstöd.

¹³ *Förordning om frivillig försvarsverksamhet* (1994:524).

Figur 3. De 18 frivilliga försvarsorganisationerna.

Frivilliga resursgruppen (FRG)

Frivilliga resursgruppen (FRG) samlar frivilliga försvarsorganisationers kompetenser på lokal nivå. FRG finns till hands när kommunen behöver förstärka de ordinarie resurserna i utsatta lägen eller kalla in extra resurser för andra behov vid en kris.¹⁴ Det regleras inte i någon lag eller förordning och varje kommun avgör själv om den vill inrätta en FRG. Kommunen tecknar då ett avtal med FRG.

¹⁴ MSB (2022). *Frivilliga Resursgruppen (FRG)*. Hämtad 2022-12-22.

Organisationen kan till exempel hjälpa till med

- utrymning
- informationsspridning
- samverkan och ledning
- praktiska uppgifter, till exempel hantering av nödvatten och reservkraft
- första hjälpen och medmänskligt stöd till drabbade
- hantering av spontanfrivilliga.

På Civilförsvarsförbundets webbsida finns mer information. www.civil.se/frivilliga-resursgruppen.

Spontanfrivilliga

Vid en kris är det inte ovanligt att människor dyker upp på platsen för krisen och vill hjälpa till. Dessa personer brukar då kallas för spontanfrivilliga eller icke organiserade frivilliga. Det är viktigt att tänka på att inte låta en frivillig utan anställningsavtal utöva myndighetsutövning, tillåtas inpassering i skyddsklassade lokaler, komma i kontakt med sekretessbelagd information, få tillträde till viktiga datasystem, eller komma i kontakt med känslig information utan att dricksvattenaktörens säkerhetsansvarige har godkänt detta.

Det är även viktigt att tänka på att en spontanfrivillig utan uppdragsavtal eller anställningsavtal agerar som privatperson och kan göra som den vill inom lagens ramar. En frivillig utan avtal kan också komma och gå som den vill. I den här typen av situationer är det därför extra viktigt att vara tydlig från båda parter vad som gäller, så att inga oklarheter råder.

En dricksvattenaktör som inte är förberedd och därför inte har någon plan för hur spontanfrivilliga ska hanteras kan missa en möjlighet att få stöd under en kris.

Trossamfund

Trossamfundens församlingar har en viktig roll när en kris har inträffat tack vare sin förmåga att stödja människor i kris genom samtal och medmänsklighet. MSB har dialog med trossamfunden på nationell nivå, men representanter från trossamfunden medverkar också ofta i krisgrupper. Ett exempel är POSOM (psykiskt och socialt omhändertagande i kris- och katastrofsituationer) som kommunen ansvarar för. Dricksvattenaktören kan använda kommunens säkerhetsamordnare för att få kontakt med trossamfunden.

Planering för nyttjande av stödresurser vid dricksvattenhändelser

Vissa förberedelser är bra att göra i förväg för att på bästa sätt kunna ta emot olika typer av stöd och förstärkningsresurser i samband med en störning i dricksvattenförsörjningen.

Att tänka på i samband med stöd från VAKA

Vid kontakt med VAKA behöver du uppge befattning, vilken verksamhet du ringer ifrån samt om den behöriga chefen har godkänt att du kontaktar Livsmedelsverkets VAKA-grupp. De förväntningar som finns på dricksvattenaktören inför VAKA-stöd är att kunna

- beskriva de akuta behov som finns
- ge en kortfattad lägesbild
- göra en preliminär bedömning om det finns andra aktörer som kan behöva stöd i den uppkomna situationen.

Vid lån av nödvattenutrustning ska en uppskattning göras av hur många personer som behöver nödvatten. Tänk på att det ofta är bättre att ringa i ett tidigt skede av krisen än i ett senare läge.

Frivilligresurser

När frivilliga får uppgifter eller ansvar i kommuner vid fredstida kriser är det nödvändigt att förhållandet mellan parterna regleras genom juridiskt bindande överenskommelser. Det sker vanligtvis genom ett anställningsavtal.

Att ta emot frivilliga kräver följande förberedelse och planering:¹⁵

- bedöm behoven
- förankra och inventera i organisationen
- bedöm frivilligas möjligheter till att bidra
- upprätta struktur och samverkan.

MSB har tagit fram publikationen *Fältguide för myndigheters samverkan med frivilliga och frivilligorganisationer under en kris*. Guiden beskriver bland annat juridiska och ekonomiska förutsättningar för att anlita frivilliga¹⁶. MSB har även tagit fram ett faktablad med en checklista för att hantera, leda och samordna organiserade frivilliga i den egna organisationen.¹⁷ Myndigheten har också en vägledning i frivilligsamverkan.¹⁸ Vägledningens tredje kapitel beskriver vilka förberedelser som krävs för att teckna avtal med frivilliga.¹⁹

Faktaruta: Vad säger lagstiftningen?

Förordning om frivillig försvarsverksamhet (1994:524).

¹⁵ MSB (2022). *Frivilliga*. Hämtad 2022-12-22.

¹⁶ MSB (2016). *Fältguide för myndigheters samverkan med frivilliga och frivilligorganisationer under en kris*. MSB956.

¹⁷ MSB (2020). *Personalförstärkning från utbildade frivilliga – kommuner och regioner*. MSB1530.

¹⁸ MSB (2022). *Vägledning i frivilligsamverkan för offentliga aktörer*. Hämtad 2022-12-22.

¹⁹ MSB (2022). *3. Förbered för att teckna avtal. MSB1910 – juli 2022*.

Fördjupning: Vill du läsa mer?

MSB (2016). Fältguide för myndigheters samverkan med frivilliga och frivilligorganisationer under en kris. MSB956.

MSB (2020). Personalförstärkning från utbildade frivilliga – kommuner och regioner. MSB1530.

MSB (2022). Vägledning i frivilligsamverkan för offentliga aktörer.

MSB (2022). 3. Förbered för att teckna avtal. MSB1910 – juli 2022.

Svenska institutet för standarder, Vägledning för planering av spontanfrivilligas engagemang (SS-ISO 22319:2019).

På webbplatsen www.frivilligutbildning.se presenterar de frivilliga försvarsorganisationerna sina utbildningar tillsammans med kontaktuppgifter till alla organisationers riksförbund.